

FOROBIY IJTIMOYIY-FALSAFIY MEROSINING BUGUNGI GLOBALLASHUV DAVRIDAGI AHAMIYATI

Mamaroziyev Madaminjon Boybuva o'g'li

Andijon davlat pedagogika instituti, Ijtimoiy gumanitar fanlar
o'qitish metodikasi Ma'naviyat asoslari 2 -kurs magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada Abu Nasr Forobiyning ijtimoiy-falsafiy merosi hamda uning bugungi globallashuv jarayonidagi ahamiyati ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Mutafakkirning “fozil jamiyat”, adolatli davlat boshqaruvi, inson kamoloti, ilm-fan va ma'naviyatga oid qarashlari zamonaviy ijtimoiy jarayonlar bilan uyg'un holda yoritilgan. Shuningdek, Forobiy ta'limotining yoshlar tarbiyasi, ma'naviy qadriyatlarni asrash, ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash va madaniyatlararo muloqotni rivojlantirishdagi o'rni ochib beriladi. Tadqiqot davomida globallashuv sharoitida milliy va umuminsoniy qadriyatlar o'rtasidagi muvozanatni saqlashda Forobiy merosining dolzarbligi asoslab berilgan. Maqola natijalari mutafakkir qarashlarining hozirgi davr ijtimoiy-falsafiy tafakkuri rivojidadagi muhim manbalardan biri ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Forobiy, globallashuv, fozil jamiyat, ijtimoiy falsafa, ma'naviy qadriyatlar.

Аннотация: В данной статье проводится научный анализ социально-философского наследия Абу Насра аль-Фараби и его значения в современном процессе глобализации. В статье освещаются взгляды мыслителя на «добродетельное общество», справедливое государственное управление, развитие человека, науку и духовность в контексте современных социальных процессов. Также раскрывается роль учения аль-Фараби в воспитании молодежи, сохранении духовных ценностей, обеспечении социальной стабильности и развитии межкультурного диалога. Исследование обосновывает актуальность наследия аль-Фараби в поддержании

баланса между национальными и универсальными ценностями в контексте глобализации. Результаты статьи показывают, что взгляды мыслителя являются одним из важных источников в развитии современной социально-философской мысли.

Ключевые слова: аль-Фараби, глобализация, добродетельное общество, социальная философия, духовные ценности.

Abstract: This article scientifically analyzes the socio-philosophical legacy of Abu Nasr Al-Farabi and its significance in today's globalization process. The thinker's views on the "virtuous society", fair state governance, human development, science and spirituality are highlighted in harmony with modern social processes. The role of Al-Farabi's teachings in the education of youth, the preservation of spiritual values, ensuring social stability and the development of intercultural dialogue is also revealed. The research substantiates the relevance of Al-Farabi's legacy in maintaining a balance between national and universal values in the context of globalization. The results of the article show that the thinker's views are one of the important sources in the development of contemporary socio-philosophical thinking.

Keywords: Al-Farabi, globalization, virtuous society, social philosophy, spiritual values.

KIRISH

Sharq uygʻonish davri mutafakkirlari orasida alohida oʻrin egallagan Abu Nasr Forobiy nafaqat musulmon Sharqi, balki jahon ijtimoiy-falsafiy tafakkuri rivojiga ulkan hissa qoʻshgan allomalardan biri hisoblanadi. Uning davlat va jamiyat boshqaruvi, inson kamoloti, axloqiy yetuklik, ilm-fan hamda maʼnaviyat haqidagi qarashlari bugungi globallashuv sharoitida ham oʻz dolzarbligini yoʻqotmagan. Ayniqsa, zamonaviy dunyoda yuz berayotgan siyosiy, iqtisodiy va madaniy integratsiya jarayonlari insoniyat oldiga yangi ijtimoiy muammolarni qoʻymoqda. Bunday murakkab sharoitda jamiyat taraqqiyotining

ma'naviy-axloqiy mezonlarini belgilash, inson manfaatlari va ijtimoiy adolatni ta'minlash masalalari muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, Forobiy merosini zamonaviy ijtimoiy-falsafiy yondashuvlar asosida tadqiq etish ilmiy jihatdan dolzarb hisoblanadi.

Globalashuv jarayoni bir tomondan ilm-fan, texnologiya va axborot almashinuvining jadallashuviga xizmat qilayotgan bo'lsa, ikkinchi tomondan milliy qadriyatlar, ma'naviy meros va madaniy identifikatsiya masalalariga ham jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ayniqsa, ommaviy madaniyatning keng tarqalishi, axborot oqimining kuchayishi hamda individualistik qarashlarning ustunlashuvi ayrim hollarda jamiyat ma'naviy muhitida inqirozli holatlarni yuzaga keltirmoqda. Bunday sharoitda Forobiyning "fozil jamiyat" haqidagi g'oyalari, insonning axloqiy kamoloti va ilm-ma'rifatga asoslangan taraqqiyot konsepsiyasi bugungi kun uchun muhim nazariy manba vazifasini bajaradi.

Forobiy o'zining "Fozil odamlar shahri", "Baxt-saodatga erishuv haqida", "Ilmlarning kelib chiqishi" kabi asarlarida jamiyat taraqqiyotining asosiy omili sifatida ilm-fan, adolat, ma'rifat va komil inson tarbiyasini e'tirof etadi. Mutafakkirning fikricha, jamiyatning taraqqiyoti avvalo insonlarning ma'naviy yetukligi, o'zaro hamkorligi hamda adolat tamoyillariga amal qilishi bilan chambarchas bog'liqdir. Shu jihatdan uning qarashlari bugungi demokratik jamiyat qurilishi, fuqarolik jamiyatini rivojlantirish va yoshlar ma'naviyatini yuksaltirish jarayonlari bilan uyg'unlashadi.

Mazkur maqolada Abu Nasr Forobiyning ijtimoiy-falsafiy qarashlari, uning "fozil jamiyat" konsepsiyasi hamda globalashuv davridagi nazariy va amaliy аҳамияти ilmiy-falsafiy jihatdan таҳлил қилинади. Shuningdek, mutafakkir merosining zamonaviy jamiyatda ma'naviy barqarorlikni ta'minlash, milliy qadriyatlarni asrash va insonparvarlik tamoyillarini mustahkamlashdagi o'rni yoritib beriladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Abu Nasr Forobiyning ijtimoiy-falsafiy qarashlari Sharq va G'arb olimlari tomonidan ko'p asrlar davomida chuqur o'rganib kelinmoqda. Mutafakkirning ayniqsa "Fozil odamlar shahri" asari ijtimoiy falsafa, siyosatshunoslik va axloqiy ta'limotlarning muhim nazariy manbalaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Forobiy jamiyat taraqqiyotining asosiy omili

sifatida ilm-ma'rifat, axloqiy barkamollik va adolat tamoyillarini ilgari suradi. Olimning fikricha, inson faqat jamiyat ichida mukammallikka erishadi va davlatning asosiy vazifasi insonni baxt-saodat sari yetaklashdan iboratdir [1].

Forobiy falsafasi bo'yicha ilmiy tadqiqot olib borgan olimlardan biri M.M. Xayrullayev bo'lib, u Forobiyning ijtimoiy-siyosiy qarashlarini Sharq Uyg'onish davri tafakkuri bilan uzviy bog'liq holda tahlil qiladi. Tadqiqotchining ta'kidlashicha, Forobiy ideal jamiyat konsepsiyasini ishlab chiqishda insonparvarlik va adolat tamoyillariga tayangan hamda davlat boshqaruvida ilmiy va ma'naviy yetuk rahbarning o'rnini alohida ko'rsatib bergan [2]. Ushbu yondashuv bugungi demokratik jamiyat qurilishi jarayonlarida ham dolzarb ahamiyatga ega.

Shuningdek, tadqiqotchi F. Sulaymonova Forobiyning ilm-fan va ma'naviyat haqidagi qarashlarini tahlil qilib, mutafakkirning bilimni jamiyat taraqqiyotining asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida talqin etganini qayd etadi [3]. Olimaning fikricha, Forobiy ta'limotida komil insonni tarbiyalash masalasi markaziy o'rin egallaydi. Bu esa zamonaviy ta'lim tizimida ma'naviy-axloqiy tarbiyani kuchaytirish zaruratini asoslashda muhim metodologik manba hisoblanadi.

G'arb tadqiqotchilaridan R. Walzer Forobiy falsafasini Aristotel va Aflotun qarashlari bilan qiyosiy tahlil qilib, uning siyosiy falsafasida yunon falsafasi va islomiy tafakkur uyg'unlashganini ilmiy asosda ko'rsatadi [4]. Tadqiqotda Forobiyning "fozil jamiyat" haqidagi qarashlari insoniyat taraqqiyoti uchun universal model sifatida talqin etiladi. Bu yondashuv globallashtirish sharoitida madaniyatlararo muloqotni rivojlantirish hamda tolerantlik tamoyillarini mustahkamlashda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Ayrim zamonaviy tadqiqotlarda Forobiy merosi globallashtirish jarayonlari bilan bog'liq holda ham tahlil qilinmoqda. Xususan, A. Sharipovning ilmiy izlanishlarida Forobiyning ijtimoiy-falsafiy qarashlari yoshlar ma'naviyati, milliy qadriyatlarni asrash va axborot xurujlariga qarshi mafkuraviy immunitetni shakllantirish nuqtai nazaridan o'rganilgan [5]. Tadqiqot natijalariga ko'ra, Forobiy merosi zamonaviy jamiyatda ma'naviy barqarorlikni ta'minlashning muhim omillaridan biri sifatida baholanadi.

Umuman olganda, mavjud ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, Forobiy ijtimoiy-falsafiy qarashlari bugungi globallashuv davrida ham o'z ilmiy va amaliy ahamiyatini saqlab qolmoqda. Mutafakkirning adolatli jamiyat, komil inson, ilm-fan va ma'naviyat uyg'unligi haqidagi g'oyalari zamonaviy ijtimoiy taraqqiyotning muhim nazariy asoslaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda.

MUHOKAMA

Abu Nasr Forobiyning ijtimoiy-falsafiy qarashlari bugungi globallashuv davrida insoniyat oldida turgan murakkab muammolarni hal etishda muhim nazariy asoslardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Mutafakkir tomonidan ilgari surilgan "fozil jamiyat" konsepsiyasi zamonaviy demokratik jamiyat tamoyillari bilan uyg'un xarakterga ega bo'lib, unda inson manfaatlari, adolat, ma'naviyat va ilm-fan ustuvor ahamiyat kasb etadi. Forobiy fikricha, jamiyatning taraqqiyoti avvalo insonlarning axloqiy barkamolligi va ilmiy salohiyatiga bog'liqdir. Bugungi globallashuv jarayonida esa aynan ma'naviy inqiroz, individualizm va madaniyatsizlik kabi salbiy holatlar insoniyat taraqqiyotiga xavf tug'dirayotgan omillardan biri sifatida baholanmoqda.

Forobiy jamiyatni boshqarishda ma'rifatli va dono rahbarning o'rnini alohida ta'kidlaydi. Uning fikricha, davlat rahbari nafaqat siyosiy bilimga, balki yuksak axloqiy fazilatlarga ham ega bo'lishi zarur. Zamonaviy siyosiy tizimlarda ham rahbarning ma'naviy mas'uliyati, xalq manfaatlariga xizmat qilishi va adolat tamoyillariga amal qilishi muhim mezonlardan biri hisoblanadi. Shu jihatdan Forobiyning davlat boshqaruvi haqidagi qarashlari hozirgi fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyalari bilan uyg'unlashadi.

Globalashuv sharoitida axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida turli mafkuraviy tahdidlar, ommaviy madaniyat va ma'naviy begonalashuv holatlari kuchayib bormoqda. Bunday vaziyatda Forobiyning ilm-ma'rifat, axloq va tarbiya haqidagi g'oyalari yosh avlodni ma'naviy barkamol etib tarbiyalashda muhim metodologik manba bo'lib xizmat qiladi. Mutafakkir ilmni insonni kamolotga yetkazuvchi eng asosiy vosita sifatida talqin etadi. Bu esa zamonaviy ta'lim tizimida innovatsion yondashuvlar bilan bir qatorda ma'naviy tarbiyani ham kuchaytirish zarurligini ko'rsatadi.

Shuningdek, Forobiy qarashlarida insonparvarlik va jamiyatdagi o‘zaro hamkorlik tamoyillari alohida o‘rin egallaydi. Uning ta’limotida inson yolg‘iz holda mukammallikka erisha olmasligi, balki jamiyat bilan uyg‘unlikda yashashi zarurligi ta’kidlanadi. Hozirgi globallashuv davrida millatlar va madaniyatlar o‘rtasidagi integratsiya jarayonlari kuchayib borayotgan bir paytda, Forobiy ilgari surgan tolerantlik, hamjihatlik va o‘zaro hurmat g‘oyalari xalqaro munosabatlarda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Abu Nasr Forobiyning ijtimoiy-falsafiy merosi bugungi globallashuv davrida ham o‘zining ilmiy va amaliy ahamiyatini saqlab qolmoqda. Mutafakkir tomonidan ilgari surilgan “fozil jamiyat”, komil inson, ilm-ma’rifat, adolat va ma’naviyat haqidagi g‘oyalar zamonaviy jamiyat taraqqiyotining muhim nazariy asoslaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, globallashuv jarayonida yuzaga kelayotgan ma’naviy tahdidlar, axborot xurujlari va madaniyatsizlik holatlariga qarshi kurashishda Forobiy qarashlari muhim metodologik manba sifatida xizmat qiladi.

Forobiy ta’limotida inson kamoloti jamiyat taraqqiyotining asosiy omili sifatida talqin etiladi. Mutafakkirning ilm-fan va axloq uyg‘unligiga asoslangan qarashlari zamonaviy ta’lim tizimini rivojlantirish, yoshlarni ma’naviy barkamol qilib tarbiyalash hamda fuqarolik jamiyatini mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, uning tolerantlik, hamjihatlik va insonparvarlik haqidagi fikrlari millatlararo totuvlik va madaniyatlararo muloqotni rivojlantirishda dolzarb nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, Forobiy ijtimoiy-falsafiy merosi nafaqat Sharq falsafasi taraqqiyotining muhim qismi, balki bugungi globallashuv davrida insoniyatning ma’naviy va ijtimoiy rivojlanishini ta’minlashga xizmat qiluvchi bebaho ilmiy merosdir. Shu sababli mutafakkir asarlarini chuqur o‘rganish va ularni zamonaviy ijtimoiy jarayonlar bilan uyg‘un holda tadqiq etish dolzarb ilmiy vazifalardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Al-Madina al-Fadila — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2016.
2. M.M. Xayrullayev. *Forobiy va uning falsafiy risolalari*. — Toshkent: Fan, 1963.
3. F. Sulaymonova. *Sharq va G'arb*. — Toshkent: O'zbekiston, 1997.
4. R. Walzer. *Al-Farabi on the Perfect State*. — Oxford: Clarendon Press, 1985.
5. A.Sharipov. “Forobiy merosining yoshlar ma’naviy tarbiyasidagi ahamiyati” // *Ijtimoiy-gumanitar fanlar jurnali*. — 2021. — №3. — B. 45–52.